

ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Стаття присвячена дослідженню професійно-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти та визначенню шляхів підвищення ефективності організації їхньої підготовки до майбутньої професійної діяльності. Актуальність теми обумовлена зростаючим значенням аксіологічного підходу до формування особистості майбутнього фахівця, особливо в умовах реформування системи освіти та викликів воєнного часу.

Професійно-ціннісні орієнтації відіграють важливу роль у становленні студентів як майбутніх фахівців, визначаючи їхні цілі, дії для їх досягнення, а також оцінювання результатів. Вони є критеріями сприйняття реальності, що впливає на мотивацію, наполегливість і здатність долати труднощі. Практика свідчить, що сучасні здобувачі орієнтуються на самореалізацію, фінансову стабільність, соціальну відповідальність, міжнародний контекст, баланс між роботою та життям, а також адаптивність до змін.

Аналіз літературних джерел показує, що професійно-ціннісні орієнтації формуються під впливом навчального середовища, соціальних факторів та особистісного досвіду. Однак спостерігаються проблеми низької мотивації, нестійких ціннісних установок і відсутності усвідомлення важливості етичних норм у професійній діяльності.

Автори пропонують шляхи удосконалення підготовки фахівців, серед яких: індивідуалізація навчання, впровадження практичних занять і стажувань, використання прикладів успішних професіоналів, мотивація до саморозвитку, менторство та розвиток емоційного інтелекту. Запровадження цих підходів сприятиме формуванню цілісної системи ціннісних орієнтацій студентів, підвищенню їхньої мотивації до навчання та готовності до викликів професійного життя.

У статті наголошується на важливості подальших досліджень у сфері формування гуманістичної системи освіти, яка сприятиме розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

Подальші дослідження автори пов'язують зі створенням моделей, що враховують індивідуальні особливості студентів, соціальні умови, специфіку професії та вплив освітнього середовища; проведення тривалих досліджень змін цінностей під впливом суспільних умов; вивченні впливу цінностей викладачів на студентів.

Ключові слова: цінності, професійно-ціннісні орієнтації, підготовка до професійної

діяльності, мотивація, професійний розвиток.

This article explores the professional value orientations of higher education students and outlines strategies to enhance the effectiveness of their preparation for future careers. The relevance of the topic stems from the growing importance of an axiological approach to shaping the identity of future professionals – particularly in the context of educational reforms and the challenges posed by ongoing wartime conditions.

Professional value orientations are pivotal in the development of students as future specialists, influencing their goals, guiding their behavior, and shaping how they assess success. These values frame their perception of reality and significantly impact their motivation, resilience, and ability to navigate challenges. Current trends indicate that students prioritize self-realization, financial stability, social responsibility, global awareness, work-life balance, and adaptability.

A review of the literature highlights that these orientations are shaped by the educational environment, social context, and personal experiences. However, several issues persist, including low motivation, unstable value systems, and a lack of understanding regarding the role of ethical norms in professional life.

To address these challenges, the authors propose several strategies for improving professional training: personalized learning pathways, expanded use of internships and practice-based learning, showcasing successful role models, fostering self-development, implementing mentorship programs, and nurturing emotional intelligence. The integration of these approaches can help establish a cohesive value system among students, increase their learning motivation, and better prepare them for the demands of professional life.

The article also emphasizes the need for continued research into developing a humanistic model of education – one that positions the individual as the highest societal value.

Future research directions include the development of integrative models that take into account students' individual characteristics, socio-cultural conditions, the specifics of their chosen professions, and the influence of educational environments. Longitudinal studies on how students' values evolve in response to socio-economic and political changes, as well as investigations into the role of educators' values in shaping students' own, are also recommended.

Key words: values, professional value orientations, preparation for professional practice, motivation, professional development.

УДК 378.147:37.013.42+159.922.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/84.1.21>

Каплієнко А.І.,

канд. пед. наук,
в.о. доцента кафедри загальної
педагогіки та спеціальної освіти
Ізмайльського державного гуманітарного
університету

Каплієнко М.В.,

викладач кафедри
суспільно-наукових дисциплін
Придунайської філії Приватного
акціонерного товариства «Вищий
навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія Управління Персоналом»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні аксіологічний підхід до формування особистості майбутнього фахівця завжди займав пріоритетні позиції. Однак сьогодні у складних умовах воєнного стану та реформування системи освіти він набуває особливо актуального значення.

Для ефективної організації процесу навчання потрібно розуміти професійно-ціннісні орієнтації сучасного здобувача. Вони відіграють важливу роль у його становленні як майбутнього фахівця. Вони визначають, які цілі він обирає, які дії здійснює для їх досягнення та як оцінює результати. Цінності слугують критеріями оцінювання реальності, включаючи ставлення до інших людей і до себе.

Спрямованість дій, наполегливість і здатність долати труднощі безпосередньо залежать від сформованої системи цінностей. Професійно-ціннісні орієнтації підтримують мотивацію студентів, впливають на процес навчання, оскільки на основі цих ціннісних орієнтацій формуються мотиви та стимули, які підштовхують особистість до конкретної поведінки.

Особливої уваги потребує забезпечення психологічної, теоретичної та практичної готовності майбутніх фахівців, а також формування їх внутрішньої мотивації до роботи в нових умовах. Це зумовлює необхідність перегляду та оновлення підходів до професійної підготовки майбутніх спеціалістів у закладах вищої освіти. Вищесказане підкреслює важливість дослідження професійних ціннісних орієнтацій студентів.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблема духовно-ціннісного виховання особистості в освітньому середовищі наразі привертає все більше уваги дослідників. Роль морально-духовних цінностей в освітньому процесі розглядали Н. Ігнатенко, Н. Пилипенко та ін. Духовним цінностям командної взаємодії в освіті (зокрема інклюзивній) присвячена низка розвідок Д. Супрун, М. Супруна, А. Каплієнко. Проте ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти в аспектів саме професійних ще не були предметом окремого дослідження.

Мета дослідження полягає в окресленні професійно-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти та визначенні на цій основі шляхів підвищення ефективності організації процесу підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійно-ціннісні орієнтації є складовою поняття «ціннісні орієнтації» та конкретизують ті загальні характеристики ціннісних орієнтацій, що стосуються конкретних професій, майбутньої професійної діяльності.

Загалом цінність – це значущість, важливість чого-небудь. Цінності – це категорія відносна. Вони формуються у суспільній свідомості та стають певним еталоном і зразком поведінки. На свідомість і поведінку окремої особистості цінності впливають у тому випадку, коли особистість глибоко усвідомлює їх на рівні переконань, сприймає як дороговказ – ціннісну орієнтацію у світі людських моральних потреб [2, с. 188].

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «ціннісна орієнтація – ставлення людини до фактів, явищ навколишньої дійсності з огляду на їх важливість, значущість, ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг, що виражається у її поведінці» [1, с. 1588].

Цінності є складним феноменом, який проявляється у різних формах та формується через

взаємодію особистості із зовнішнім середовищем. Вони слугують критеріями для оцінювання реальності та визначають, як людина сприймає соціальну дійсність. Особистісні цінності виступають джерелом мотивації людини, слугуючи зв'язком між духовною культурою суспільства та внутрішнім світом особистості.

Кожна особистість має унікальну систему цінностей, що формує її життєві орієнтири та визначає пріоритети поведінки. Дії набувають значущості для людини лише тоді, коли вони пов'язані з реалізацією її внутрішніх переконань і життєвих смислів. Цінності відіграють ключову роль не лише на індивідуальному рівні, а й у забезпеченні гармонійного функціонування суспільства. Вони визначають моральні орієнтири, регулюють соціальні взаємини та впливають на характер міжособистісної взаємодії. Переважання в суспільстві принципів взаємоповаги, підтримки та доброзичливості свідчить про високий рівень розвитку позитивних ціннісних орієнтацій. Водночас, цінності є динамічними – вони змінюються з плином часу, залежать від особистого досвіду та соціокультурного контексту [4, с. 1588].

Існують різні форми цінностей, у тому числі й особистісні професійні.

Розвиток особистості майбутніх професіоналів тісно пов'язаний із формуванням ціннісно-сислової сфери. У багатьох студентів спостерігається низький рівень особистісного самотворення, що пов'язано з обмеженим світоглядом і дисбалансом у потребово-ціннісній регуляції. Такий стан характеризується домінуванням орієнтації на потреби та недостатньо сформованою системою особистісних цінностей.

Система професійних ціннісних орієнтацій виступає своєрідною «згорнутою» програмою життєдіяльності й слугує підґрунтям для реалізації освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.

Студентство як соціальна група характеризується певною нестабільністю у своїй структурі та функціонуванні, виступаючи своєрідною вибіркою майбутнього суспільства. Його інтенсивна складова відображає широту потреб, амбіцій, прагнень, здібностей, а також запитів – матеріальних, культурних, духовних, політичних та раціональних. Водночас, екстенсивний аспект структури студентства пов'язаний із суспільним запитом на цю групу, її значущістю та роллю в соціальному розвитку.

Сприйняття ціннісних орієнтацій залежить від ступеня поінформованості про цінності освіти та ціннісні орієнтації фахівця, від сформованих знань і рівня розвитку ціннісного ставлення до них. Оскільки цінності є тими знаннями, які охоплюють культурологічні, інтелектуальні, моральні, естетичні, правові, соціологічні, екологічні, гуманітарні ціннісні надбання, то вони і визначають ставлення

майбутнього фахівця до оточуючої дійсності, формують розвинуту особистість.

Ціннісні орієнтації особистості можуть не збігатися з тими, що прийняті в суспільній свідомості. Іноді можуть виникати суттєві розбіжності, дисбаланс між персоніфікованою системою цінностей та еталонною, що провокує недостатню стійкість до суперечностей, що існують у соціумі. З огляду на це, вкрай важливим є формування гуманістичної освітньої системи, моральним взірцем якої є розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Теоретичні підходи розкривають психологічну суть цінностей студентської молоді через її ціннісні орієнтації, які виступають цілісними системними утвореннями. Вони мають суб'єктивний характер, є відкритими до змін, структурованими, ієрархічно впорядкованими, а також поєднують у собі динамічність та певну сталість. Ці орієнтації відображають змістовий компонент особистісної спрямованості, впливають на вибірковість поведінки та формують характер оціночної діяльності. Для студентської молоді як специфічної соціально-демографічної групи, ціннісні орієнтації виконують роль механізмів регуляції соціальної активності, виникаючи в процесі інтеріоризації та екстеріоризації смислово значущих цінностей.

Виходячи з вищесказаного, можемо розглядати професійно-ціннісні орієнтації студентів як систему пріоритетів, ідеалів і норм, які визначають ставлення до майбутньої професійної діяльності, навчання та саморозвитку. Вони включають:

- професійні цінності (орієнтація на якість виконання роботи, розвиток професійної майстерності, інноваційність),
- соціальні цінності (усвідомлення відповідальності перед суспільством, прагнення до співпраці та комунікації),
- особистісні цінності (самореалізація, мотивація досягнення, збереження балансу між роботою і життям).

Практика показує, що професійно-ціннісні орієнтації сучасних здобувачів вищої освіти залежать від соціальних умов, особистісних уподобань, специфіки обраної професії, впливу навчального середовища тощо. Окреслимо основні тенденції, які спостерігаються в сучасних студентів.

1. Орієнтація на особистісну самореалізацію. Багато студентів прагнуть не лише здобути професійні знання, але й розкрити свій потенціал. Вони цінують можливості для творчості, інновацій і розвитку власного бренду.

2. Прагнення до фінансової стабільності. Студентська молодь високо оцінює професії, які гарантують стабільний дохід і перспективи кар'єрного зростання. Це формує їхній інтерес до спеціальностей, пов'язаних із менеджментом, економікою, ІТ, а також дисциплін, які дають

можливість вийти на рівень високооплачуваного фахівця (бізнес-англійська, англійська для ділового спілкування тощо).

3. Соціальна відповідальність і значущість професії. Зростає кількість студентів, які прагнуть обрати професії, що мають суспільне значення, такі як медицина, освіта, екологія чи волонтерська діяльність. Вони цінують можливість позитивного впливу на суспільство.

4. Глобальність і міжнародний контекст. Сучасні здобувачі орієнтуються на глобальний ринок праці. Вони цінують професії, які дозволяють працювати за кордоном, брати участь у міжнародних проєктах або співпрацювати з мультикультурними командами.

5. Баланс між роботою та особистим життям. Все більше студентів прагнуть уникати надмірного професійного навантаження, шукаючи професії, які дозволяють зберігати баланс між роботою та відпочинком.

6. Орієнтація на гнучкість і адаптивність. Молодь цінує навички, які дають змогу швидко адаптуватися до нових умов, змінювати сферу діяльності або працювати дистанційно.

На формування професійно-ціннісних орієнтацій впливає низка чинників:

- навчальне середовище: якість викладання, професійна компетентність викладачів, практична спрямованість навчання;
- соціальне середовище: участь у студентських ініціативах, рольові моделі професіоналів;
- особистий досвід: стажування, волонтерство, участь у наукових проєктах.

Разом з тим спостерігається і певна розгубленість, відсутність мотивації або навіть нігілізм здобувачів вищої освіти. Це пов'язано з тим, що багато студентів розглядають вищу освіту як формальність, а не як шлях до глибокого професійного розвитку. У студентів може бути недостатньо сформоване уявлення про важливість етичних норм у професійній діяльності. А крім того, соціальні мережі та зовнішні впливи іноді затьмарюють усвідомлення реальних професійних пріоритетів.

У зв'язку з цим можемо визначити наступні шляхи підвищення ефективності організації підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності.

1. Індивідуалізація навчання. Врахування інтересів і цілей студентів при формуванні навчальних планів. Гнучкі модулі, що дозволяють обирати дисципліни, орієнтовані на конкретні професійні інтереси.

2. Практична спрямованість освіти. Впровадження більше практичних занять, стажувань, кейс-стаді. Співпраця з бізнесом, залучення до реалізації проєктів.

3. Формування ціннісної системи через приклади. Залучення успішних фахівців до лекцій

і семінарів. Організація тематичних тренінгів і майстер-класів з етики професійної діяльності.

4. Мотивація до саморозвитку. Заохочення участі у конференціях, конкурсах, міжнародних програмах. Розвиток критичного мислення через дискусії та дебати.

5. Підтримка менторства та наставництва. Налагодження системи менторства, де викладачі або старші студенти допомагають молодшим колегам.

6. Розвиток емоційного інтелекту. Включення курсів із тайм-менеджменту, командотворення, психології та комунікації. Проведення практикумів для розвитку навичок управління стресом і само-рефлексії.

На нашу думку, запровадження цих підходів сприятиме формуванню цілісної системи професійно-ціннісних орієнтацій у студентів, підвищенню їхньої мотивації до навчання та професійного розвитку, кращій готовності до викликів майбутньої професійної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування професійно-ціннісних орієнтацій потребує інтегрованого підходу, який поєднує теоретичне навчання, практичний досвід та морально-етичне виховання. Перспективи

подальших досліджень у сфері професійно-ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти вбачаємо у створенні інтегративних моделей, які враховують індивідуальні особливості студентів, соціальні умови, специфіку професії та вплив навчального середовища; проведенні довготривалих досліджень для відстеження змін у ціннісних орієнтаціях студентів під впливом соціально-економічних і політичних умов; аналізі впливу професійних і особистісних цінностей викладачів на формування цінностей у студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Ігнатенко Н. Духовно-моральні цінності як основа формування світогляду особистості в освітньому середовищі сучасного ЗЗСО. С. 187–191. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19902/1/53_IHNATENKO.pdf
3. Каплієнко А.І., Супрун Д.М., Супрун М.О. Духовні цінності командної взаємодії в інклюзивній освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 59. 78–81.
4. Пилипенко Н.М. Ціннісні орієнтації здобувача освіти як чинник мотивації. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 58. Т. 2. С. 22–27.